

УДК 330.3

Краєвська Г.О.¹¹ пров. наук. співроб. Інституту демографії та досліджень якості життя ім. М. Птухи НАН України

ПОТОЧНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ

Соціальна безпека означає стан, за якого соціальні інтереси людини, суспільства та держави надійно захищені від різноманітних загроз. Соціальні інтереси людини охоплюють такі ключові аспекти, як комфортні та безпечні умови життя, стабільність у країні, гідна праця з акцентом на її цінності, достатній рівень доходів для забезпечення гідного існування, захист основних прав і свобод, доступ до якісної медичної допомоги та освіти, впевненість у власному майбутньому та майбутньому своєї родини, можливості для самореалізації та самозахисту, безпечне соціальне й екологічне середовище, здоровий спосіб життя, а також участь в управлінських процесах. Важливість таких аспектів доповнюється свободою слова, можливістю сповідувати свою релігію і захистом від маніпуляцій свідомістю. У випадку воєнного стану, держава та суспільство стикаються з надзвичайними викликами, що вимагають додаткових зусиль для забезпечення захисту громадян. Водночас важливо враховувати, що питання безпеки у контексті воєнного конфлікту виходять за межі суто військових аспектів і охоплюють також соціальні проблеми. Загрози соціальній безпеці набувають нових форм – від фізичного виживання до процесу психологічної реабілітації.

Основними ризиками для соціальної безпеки під час воєнного стану є: економічні труднощі, зумовлені втратою робочих місць, обмеженим доступом до освіти та інших важливих ресурсів, стають серйозними факторами стресу; Втрата стабільності та можливостей для самореалізації може спричинити почуття безперспективності та втрату сподівань на майбутнє; воєнний стан часто руйнує соціальні зв'язки, зокрема у стосунках із сім'єю та друзями. Вимушена розлука і втрати серед близьких людей нерідко провокують емоційні та психологічні труднощі, такі як депресія, тривожність і посттравматичний стресовий розлад. Дослідження показують деякі з найбільш поширених втрат, спричинених війною: 14% людей зазначають втрату близьких через смерть друзів чи членів родини, 18% – розрив особистих стосунків, 36% – зниження або повну втрату джерел доходу. Також 28% опитаних повідомили про погіршення психічного здоров'я, 16% стикнулися з потребою переїзду до інших населених пунктів, а 14% зазнали пошкоджень житла. Крім того, ще 14% респондентів вказали на отримані травми, пов'язані з війною – як особисто, так і їхні близькі [1].

Війна спричиняє гуманітарні кризи, зокрема дефіцит їжі, питної води, медикаментів та інших життєво важливих ресурсів. Вона також негативно впливає на психічне здоров'я населення, викликаючи стрес, тривожність, посттравматичний стресовий розлад та інші психосоціальні труднощі, особливо серед постраждалих. Конфлікти руйнують соціальні структури та послаблюють системи управління, що ускладнює забезпечення порядку та надання соціальних послуг. Війна часто супроводжується серйозними порушеннями прав людини, такими як насильство, тортури, беззаконня та інші форми систематичного пригнічення. Крім того, обмежується доступ до освіти та зменшуються можливості для розвитку, що істотно впливає на перспективи молодого покоління в майбутньому.

Загрози життю та травматичні обставини можуть значно впливати на загальний стан здоров'я і безпеку. Епідеміологічні ризики, зокрема труднощі з доступом до якісної медичної допомоги, підсилюють ці виклики. Ускладнені умови життя, масова міграція населення, перенавантаженість тимчасових укриттів і недостатній рівень санітарії сприяють підвищенню ризику інфікування такими хворобами, як ВІЛ, гепатит, туберкульоз тощо. Нестача якісної медичної інфраструктури та недосяжність необхідних ліків лише погіршують ситуацію, спричиняючи зростання рівня захворюваності.

Найбільш значущими внутрішніми загрозами соціальній безпеці в Україні є низка факторів. Серед них виділяється низький рівень економічного розвитку. Загрозами залишаються поглиблення бідності. Проксі-показник рівня бідності – частка опитаних людей, що змушена економити на їжі – у вересні 2025 року збільшився до рівня 20,7 % [2]. До цього додається дисбаланс між національною безпекою та соціальною політикою, недосконалість державної політики у сфері збереження людського потенціалу та посилення соціальної нерівності й деформації структури суспільства.

Серед соціальних загроз, що впливають на суспільство основними є такі: деградація соціальних цінностей, відчуження та недовіра в суспільстві, відсутність належного захисту соціальних прав та гарантій громадян, неефективність соціально-економічної політики, низький рівень культури безпеки, слабкий розвиток механізмів державно-приватного та соціального партнерства, недостатня результативність співпраці між громадянським суспільством і владними органами. До цього також додається відсутність чітких суспільних вимог щодо поведінки особистості, низький рівень правосвідомості та дотримання законності. Одна з найнебезпечніших соціальних загроз – незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців, громадян, звільнених із військової служби та членів їхніх сімей. Ця проблема стала особливо актуальною, адже значна кількість

людей, які втратили здоров'я внаслідок участі у збройному конфлікті, не мають належного статусу для забезпечення своїх прав.

Продовольча незабезпеченість також є однією з найгостріших соціальних загроз. На міжнародному рівні продовольча безпека визначається як ключовий показник стану національної безпеки. Продовження збройного конфлікту та зростання рівня бідності тільки загострюють ситуацію. Тривалий час гуманітарна допомога певним категоріям населення в Україні залишається необхідною. Продуктові набори допомагають людям уникати голоду та підтримувати фізичне здоров'я, запобігаючи виснаженню.

До загроз, які опосередковано впливають на соціальну безпеку належать: поширення корупції, домінування інтересів великого бізнесу, злиття державної влади з приватними інтересами, привласнення державних ресурсів великим капіталом; поширення військових дій на нові території країни; занепад промислового потенціалу, стагнація промислових регіонів та відсутність відновлення індустріальних можливостей; бідність працюючого населення, низький рівень заробітної плати в процесі виробництва; негативні наслідки неефективної реформи системи охорони здоров'я, масова фальсифікація медикаментів і недостатній державний контроль за їх обігом в аптечних мережах; неспроможність держави забезпечити належний контроль санітарно-епідеміологічної ситуації в країні; поширення асоціальних явищ (алкоголізму, наркоманії та тютюнопаління, злочинності, суїцид тощо); втрата науково-технічного, інтелектуального, людського та конкурентоспроможного трудового потенціалу через відтік учених, фахівців і кваліфікованих працівників за кордон, а також зниження попиту на підготовку кадрів у науково-технічній сфері, низький рівень оплати праці, падіння її престижу та недосконалий механізм захисту прав інтелектуальної власності; розширення можливостей для маніпуляції свідомістю людей, особливо шляхом поширення недостовірної, однобічної або упередженої інформації в інформаційній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вплив війни на молодь в Україні. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Socdoslidjenja/Vpliv%20війни%20на%20молодь%20в%20Україні.2023.pdf (дата звернення: 3.10.2025).
2. Трекер економіки України під час війни. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 1.10.2025).